

УДК [001.5:303.4]:314.7

Біль Мар'яна Михайлівна

*доктор економічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»*

Bil Mariana

*Doctor of Economic Sciences, Senior Researcher,
Senior Researcher of the Department of Social and Humanitarian Development Problems of Regions
State institution "Institute of Regional Research named after M. I. Dolishniy of the NAS of Ukraine"*
ORCID: 0000-0003-4979-4019

DOI: 10.25313/2520-2294-2024-10-10369

РЕТРОСПЕКТИВА ДОСЛІДЖЕНЬ БЕЗПЕКИ: МІГРАЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ¹

RETROSPECTIVE STUDY OF SECURITY: MIGRATION CONTEXT

Анотація. Вступ. Потреби безпеки зростають в умовах нестабільності. Для українського суспільства питання безпеки стало синонімом збереження територіальної цілісності. Зовнішні загрози вимагають від науковців системних досліджень щодо безпеки, що поєднують методологічні та практичні обґрунтування політики зміцнення безпеки в різних сферах та рівнях. Однією з таких сфер є міграційна. Методологія дослідження міграційної безпеки в Україні є недостатньо розробленою й апробованою. Для її вдосконалення необхідними є наукові розвідки щодо загального змісту безпеки та еволюції проблематики її дослідження.

Мета. Метою статті є дослідження еволюції проблематики безпеки та становлення методології безпекології з визначенням місця в них питань міграційної безпеки.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) праці іноземних авторів з загальних питань безпеки; 2) міжнародні нормативні документи, що визначають загальні підходи до утвердження прав і свобод людини.

У процесі здійснення дослідження використано наукові методи: аналізу й синтезу (для критично-пізнавального вивчення іноземних цитованих публікацій з загальних питань безпеки); теоретичного узагальнення та групування (для виокремлення ключових ідей та висновків в еволюції проблематики дослідження безпеки); формалізації (для візуальної інтерпретації головного результату дослідження – парадигмальних та понятійних акцентів у дослідженнях безпеки з 50х років ХХ століття, до сьогодні та в перспективі побудови нового безпекового світопорядку).

Результати. У науковій статті здійснено огляд праць відомих іноземних учених з загальних питань безпеки, що дозволило простежити еволюцію розвитку безпекології. Дослідження безпеки 50–70х років ХХ століття відзначаються переважанням «військового» підходу, що методологічно інтерпретується парадигмою неореалізму та ризикогенним підходом. Безпека розглядалась через призму конфронтації в період повоєнної відбудови та холодної війни. У зміст безпеки закладались національні інтереси, захищеність держави від порушення її цінностей. Подальший розвиток безпекології призвів до виокремлення основних сфер безпеки – військової, політичної, економічної, екологічної, соціальної. Ідеї праць відомих учених періоду з 70х років ХХ століття відповідали «невійськовим» аспектам зміцнення безпеки з переважанням неоліберальної та конструктивістської парадигм міжнародних відносин. Значного поширення набули дослідження економічної та соціальної безпеки, що фокусують увагу на питаннях соціального забезпечення і страхування, економічної нерівності й вразливості, персональної безпеки через гарантії прав і свобод людини. У синергії економічної і соціальної безпеки в умовах реалізації прав на міграцію виділяється проблематика міграційної безпеки.

Російське вторгнення в Україну 2022 року актуалізувало дослідження «військових» пріоритетів зміцнення безпеки. Глобальна конфронтація вимагає перебудови безпекового світопорядку. Відтак безпека України, в тому числі її міграційні детермінанти, має регулюватись через призму військово-оборонних викликів та можливостей відновлення в умовах тягlosti російської агресії.

¹ Статтю підготовлено в межах НДР «Міграційна безпека як детермінанта соціально-економічної резильєнтності України: просторовий вимір» (№ ДР 0124U002049).

Перспективи. У подальших дослідженнях планується продовжити аналізування ретроспективи методології безпеки, але з основним акцентом на міграційну сферу. Це надасть можливість перейти до комплексного вивчення міграційної безпеки та політики її зміцнення в Україні.

Ключові слова: безпекологія, парадигма неореалізму, економічна безпека, соціальна безпека, міграційна безпека, ризикогенний піхгг.

Summary. Introduction. Security needs grow in unstable conditions. The issue of security has become synonymous with the preservation of territorial integrity for Ukrainian society. External threats require scientists to conduct systematic research on security, combining methodological and practical rationales for security strengthening policies in various areas and levels. One of these areas is migration. The methodology of migration security research in Ukraine is insufficiently developed and tested. For its improvement, scientific intelligence is necessary regarding the general content of security and the evolution of the issues of its research.

Purpose. The purpose of the study is to study the evolution of security issues and the development of security methodology with the determination of the place of migration security issues in them.

Materials and methods. The materials of the study are: 1) works of foreign authors on general security issues; 2) international regulatory documents defining general approaches to the affirmation of human rights and freedoms.

In the process of research the scientific methods were used: analysis and synthesis (for a critical and cognitive study of foreign cited publications on general security issues); theoretical generalization and grouping (for highlighting key ideas and conclusions in the evolution of security research issues); formalization (for the visual interpretation of the main result of the study – paradigmatic and conceptual accents in security studies from the 1950s to today and in the perspective of building a new security world order).

Results. The works of well-known foreign scientists on general security issues in the article is reviewed. That made it possible to trace the evolution of the development of security. Security studies of the 1950s and 1970s are marked by the predominance of the “military” approach, which is methodologically interpreted by the paradigm of neorealism and the risky approach. Security was viewed through the lens of confrontation during the post-war reconstruction and Cold War periods. The content of security included national interests, the protection of the state against violations of its values. The further development of security science led to the identification of the main spheres of security – military, political, economic, ecological and social. The ideas of the works of famous scientists from the 70s of the 20th century corresponded to the “non-military” aspects of strengthening security with the predominance of neoliberal and constructivist paradigms of international relations. Studies of economic and social security, which focus attention on the issues of social security and insurance, economic inequality and vulnerability, personal security through guarantees of human rights and freedoms, have gained considerable popularity. In the synergy of economic and social security in the conditions of the realization of migration rights, the problem of migration security is highlighted.

The Russian invasion of Ukraine in 2022 actualized the study of “military” priorities for strengthening security. Global confrontation requires restructuring of the security world order. Therefore, the security of Ukraine, including its migration determinants, must be regulated through the prism of military-defense challenges and the possibilities of recovery in the conditions of persistent Russian aggression.

Discussion. In further studies it is planned to continue the retrospective analysis of the security methodology, but with the main emphasis on the migration sphere. This will provide an opportunity to move to a comprehensive study of migration security and the policy of its strengthening in Ukraine.

Key words: security science, neorealism paradigm, economic security, social security, migration security, risky approach.

Постановка проблеми. Безпека є суб’єктно-позіночним відчуттям, значення якого нівелюється в умовах стабільності. Українське суспільство вповні відчуло значення безпеки з лютого 2022 року та усвідомило, наскільки важливою є ефективна система зміцнення безпеки на всіх рівнях. Без неї неможлива вирішувати інші питання розвитку.

Складні обставини сьогодення зміщують акценти у дослідженнях українських учених. Проблематика безпеки в усіх сферах та структурно-функціональних рівнях стала надактуальним предметом наукових досліджень. Однією з важливих сфер зміцнення безпеки є міграційна. Для розвитку методології дослідження міграційної безпеки в даній публікації здійснено огляд ретроспективи досліджень безпеки в іноземних публікаціях, що дозволило простежити еволюцію становлення безпекології, виявити ключові проблеми зміцнення безпеки та місце серед

них економічних, соціальних, врешті — міграційних проблем. Висновки слугуватимуть основою для вироблення методичних підходів до аналізування міграційної безпеки в Україні у системі зміцнення безпеки на всіх структурно-функціональних рівнях та в інших сферах суспільного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження безпеки в світі та України до 2022 року основну увагу приділяли екологічним, соціальним, епідеміологічним та інформаційним детермінантам зміцнення безпеки з акцентом на глобальний вимір співробітництва. З 2022 року відбувається відновлення досліджень військово-оборонних проблем у сфері безпеки. В Україні сформовані наукові школи, що вдосконалюють методологію безпекології — на базі Національного інституту стратегічних досліджень (відділ проблем національної безпеки центру безпекових досліджень), Національного університету оборони

Україні імені Івана Черняхівського, Українського центру економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова та ін. Серед відомих учених у сфері безпекології України — А. Власюк, Б. Данилишин, О. Дзьобань, В. Ліпкан, Б. Парахонський, Г. Ситник, В. Третяк та ін. Згадані автори внесли вагомий вклад у загальну методологію безпекології та досліджували безпеку в різних сферах. Що стосується міграційної сфери, то сучасні дослідники міграційної безпеки в Україні — Р. Бичай, Т. Васильців, Я. Волоско, О. Малиновська, О. Мульська, Т. Панченко, В. Поліщук, О. Сидорчук та ін.

Дана публікація опирається на цитовані дослідження відомих іноземних учених з загальних питань безпеки, значна частина яких проводилась у другій половині ХХ століття. Зокрема, це С. Алкір [17], Б. Бузан [7], О. Вевер [7], А. Вулферс [4], С. Гантінгтон [3], П. Даймонд [16], К. Дінан [12], М. Калдор [18], М. Калер [9], В. Кейбел [10], Г. Кінг [19], Г. Кіссінджер [5], В. Ліпмен [1], Дж. Лучано [8], Г. Моргентау [2], Дж. Ромм [6], Е. Ротчїлд [20], А. Сен [13], Е. Торбек [14], Я. де Уайлд [7], М. Фельдштейн [15], Дж. С. Хакер [11] та ін.

Таким чином, у статті піднімаються питання формування методології безпекології, що є важливими для України з огляду на актуальність безпеки, визначення механізмів її зміцнення у різних сферах, зокрема міграційній.

Метою статті є дослідження еволюції проблематики безпеки та становлення методології безпекології з визначенням місця в них питань міграційної безпеки.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) праці іноземних авторів з загальних питань безпеки, які є авторитетними вченими в галузях знань економіки, політології, соціології, міжнародного права та ін.; 2) міжнародні нормативні документи, що визначають загальні підходи до утвердження прав і свобод людини як основи зміцнення безпеки на глобальному рівні.

У процесі здійснення дослідження використано наукові методи: аналізу й синтезу (для критично-пізнавального вивчення іноземних цитованих публікацій з загальних питань безпеки); теоретичного узагальнення та групування (для виокремлення ключових ідей та висновків в еволюції проблематики дослідження безпеки); формалізації (для візуальної інтерпретації головного результату дослідження — парадигмальних та понятійних акцентів у дослідженні безпеки з 50-х років ХХ століття, до сьогодні та в перспективі побудови нового безпекового світопорядку).

Виклад основного матеріалу. Систему знань про безпеку в різних сферах синергує наука безпекологія (у працях українських учених часто можна зустріти як «сек'юритологія»). Безпекологія узагальнює декілька столітніх підходів до розуміння безпеки на різних рівнях — особистому, інституційному, державному, міжнародному.

Теорія безпеки й безпекологія почали розвиватись з досліджень безпеки на рівні держави, тобто *національної безпеки*. Власне, розуміння безпеки на рівні держави почало формуватися з ХVII століття після укладення Вестфальського миру та становлення сучасної системи суверенних держав. На початку ХХ століття Президент США Т. Рузвельт уперше використав термін національної безпеки у політичному зверненні. Активізація наукових розробок щодо національної безпеки відбулась після завершення Другої світової війни й надалі диференціювалась до досліджень безпеки людини та інститутів.

Серед перших наукових досліджень на предмет національної безпеки, починаючи з 50-х років ХХ століття, відомими є праці американських учених: В. Ліпмена (сформував військову доктрину безпеки — визначив безпеку з позиції захищеності держави проти необхідності порушення цінностей для уникнення війни та їх збереження для перемоги [1]); Г. Моргентау (запропонував концепцію національних інтересів та розглядав безпеку через призму їх досягнення [2]); С. Гантінгтона (визначив ризики «ліній розлому між цивілізаціями» та зміцнення в цих умовах безпеки «західного світу» [3]); А. Вулферса (теж розглядав національну безпеку як національні інтереси та доводив їх символізм, оскільки вони можуть по-різному трактуватись різними суб'єктами [4]).

Показово, що перші дослідження на предмет безпеки на рівні держав були детерміновані викликами холодної війни. Надалі розвивались нові дослідницькі напрямки з питань безпеки, однак проблематика національної безпеки через призму військових загроз залишалась основною. Зокрема, в 90х роках ХХ століття однією з базових праць щодо безпеки на рівні держав стала книга Г. Кіссінджера: автор визначив безпеку як результат вищості національних інтересів та в глобальному масштабі апелював до необхідності балансування сил держав [5]. Очевидно, що російське вторгнення в Україну 2022 року та загострення інших міждержавних конфліктів знову активізують дослідження військових аспектів зміцнення безпеки. Новітні дослідження продовжують розвивати потужний науковий напрям *нео-* (або структурного) *реалізму*, що визначає конфлікти й конкуренцію як основу міжнародних відносин на протиположності співробітництва.

У 70–90х роках ХХ століття почали формуватися теорії безпеки, спрямовані на вирішення «*невійськових проблем*», додатково детерміновані глобалізаційними процесами. Одне з авторитетних досліджень — Дж. Ромма, що підняло питання екології в зміцненні безпеки. Автор визначав умови безпеки в різних сферах та обґрунтував важливість переважання національних інтересів у міжнародних відносинах: конкурентоспроможність держави він розглядав як розвиток вільного і справедливого внутрішнього ринку, продукція якого відповідає між-

народним вимогам, але який забезпечує збільшення доходів свого населення [6].

У відомій праці вчених Б.Бузана, О.Вевера та Я.де Уайлда обґрунтовано базові сфери реалізації політики безпеки, в іншому разі вона буде неефективною. Такими сферами визначено військову, політичну, економічну, екологічну та соціальну [7]. Таким чином, почали стрімко розвиватись теорії безпеки в різних сферах, зокрема *економічної безпеки*. Вони включають широке коло безпекових проблем економіки, які можна згрупувати наступним чином:

- 1) проблеми ресурсного забезпечення (а) держави, регіонів, громад (макро-, мезо-, мікросхідності), (б) галузей економіки, бізнесу, інших стейкхолдерів;
- 2) проблеми доступу населення до якісних послуг інфраструктури (а) критичної, (б) соціальної, в) трудової (Міжнародна організація праці визначає сім сфер економічної безпеки щодо праці — ринку праці, зайнятості, доходу, безпечних умов праці, відтворення і розвитку навичок, представництва прав);
- 3) проблеми зовнішнього впливу на економіку держави, регіонів та ін. в умовах глобалізації.

Однією з перших праць щодо економічної безпеки є стаття Дж.Лучано: автор обґрунтовує широке розуміння безпеки, що включає економічні інтереси, а саме які економічні наслідки вона має та яка її роль у моделі економічної рівноваги [8]. Аналіз пізніших цитованих праць іноземних учених вказує на особливий інтерес щодо глобалізаційних викликів зміцнення економічної безпеки, одним з проявів яких є міжнародна міграція. У праці М.Калера визначено глобалізацію як дестабілізатор економічної безпеки держав у зв'язку з конкурентною вразливістю, виникненням ризиків унаслідок формування транскордонних комерційних мереж, економічної нестабільності нового глобального середовища; для уникнення ризиків мають діяти сильні національні інститути та розвиватись система страхування на довгострокові періоди [9]. У праці В.Кейбела визначено необхідність кооперацій натомість конфронтацій у зміцненні економічної безпеки в умовах розвитку геоekonomіки [10].

Дослідження економічної безпеки з 2010х років часто фокусувались на рівні населення і домогосподарств. Розроблені різні підходи до оцінювання економічної безпеки. Так, у праці Дж.С.Хакера, Г.Губера та ін. співавторів запропоновано враховувати зміни в розмірі доходів, доступності ресурсів, медичних витрат, а також наявності достатніх фінансових резервів для стійкості в періоди потрясінь [11].

Незважаючи на додаткові виклики економічної безпеки населення і домогосподарств в умовах глобальної нестабільності, з'являються нові можливості її зміцнення. У праці К.Дінан такими можливостями визначено демократизацію кредитування, різні форми інвестицій у ризиковані кредити, що, одно-

часно, породжує додаткові ризики [12]. Дослідження з даної тематики підтверджують індивідуалізацію відповідальності за економічну безпеку на основі використання широких можливостей її зміцнення, що, однак, має підкріплюватись зовнішніми умовами стабільності та національною системою захисту і страхування. До сучасних можливостей також належить міграція, що дозволяє здійснювати пошук кращих умов отримання доходу й доступності ресурсів через зміну місця перебування.

Структурна індивідуалізація економічної безпеки (на рівень соціальних груп, домогосподарств, людини) розвинула проблематику *соціальної безпеки* (в англomовних джерелах — «human security»), яка окремо трансформувалась у питання безпеки життєдіяльності та персональної безпеки (безпеки людини). Дослідження соціальної безпеки піднімають питання соціальної вразливості, незахищеності, виокремлення прекаріату як соціальних груп населення, які потерпають від нестабільності. Проблеми соціальної безпеки взаємозалежні з економічною безпекою, головною проблемою якої є економічна нерівність. З даної тематики відомими є дослідження А.Сен, який визначає взаємозв'язки добробуту та економічної нерівності [13]. Економічна нерівність є загрозою безпеці, адже за доведенням Е.Торбека і Ч.Чарумілinda вона є вирішальним фактором соціальних конфліктів та політичної нестабільності, зниження якості освіти, доступу до системи охорони здоров'я, підвищення злочинності, що в цілому деструктивує можливості економічного зростання [14]. Сформульовані емпіричні доведення вказують на тісний взаємозв'язок економічних параметрів безпеки і соціальних процесів.

Дослідження соціальних та економічних аспектів зміцнення безпеки залишалися актуальними у 2000х роках. Більшість досліджень з соціальної безпеки в іноземних публікаціях стосується системи соціального забезпечення і страхування. Відомий дослідник М.Фельдштейн одним з перших визначив систему соціальної безпеки та розвинув ідеї її ефективних моделей — витратної та/або орієнтованої на інвестиції [15]. Авторитетними також є дослідження П.Даймонда, який визначає ефективність соціальних виплат через інституції фондів, заощадження методом ренти («annuity») та доводить необхідність поєднання обов'язкової і добровільної систем соціального забезпечення з розвитком приватного сектору послуг [16].

Широка проблематика соціальної безпеки, окрім питань нерівності, вразливості, необхідності соціального забезпечення і страхування включає питання прав і свобод, людського розвитку та політики їх забезпечення з акцентом на міжнародний рівень. Парадигма неореалізму поступово почала заміщуватись *парадигмою міжнародного співробітництва на засадах лібералізму та конструктивізму*. Це стало результатом прийняття Загальної декларації

прав людини та низки інших міжнародних нормативів (Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод ЄС та ін.).

Загальна декларація прав людини визначає базові права і свободи людини, що в тому числі стосуються вибору та переміщень, відтак встановлюють міграційні права. Декларація стала основою для впровадження концепції людського розвитку. За твердженням С. Алкір безпека людини є обов'язковою складовою *людського* розвитку та її самореалізації, хоча вимоги людського розвитку й добробуту виходять за межі людської безпеки [17]. Таким чином, безпека людини — це про базові права і свободи, необхідні для життєдіяльності та відтворення поколінь.

Визначення прав і свобод людини, окрім конвенційних положень, включають науково-обґрунтовані й політично використовувані свободи «від страху» та «від потреб (бідності)» («здорове життя у мирний час»), які, за твердженням М. Калдор, мають становити основу політики зміцнення безпеки для додання війн та імперіалізму [18]. На жаль, до нині імперіалістичні країни не подолано, та, як один з наслідків, Україна зазнала жорсткої зовнішньої агресії. Висновки відомих учених Г. Кінга та К. Мюррея щодо неефективності військової неореалістичної парадигми зміцнення безпеки з необхідністю поси-

лення економічного співробітництва та просування прав людини піддаються сумніву з огляду на загрозливий стан сучасному безпекового світопорядку [19].

Відтак питання ризиків і загроз у зміцненні безпеки стають актуальними ще більше. Не можна відкидати сучасний «невійськовий» погляд на зміцнення безпеки. Однак *ризикогенний підхід* у методології дослідження безпеки знову стає більш актуальним в усіх сферах та структурно-функціональних рівнях.

На рис. 1 узагальнено еволюцію проблематики досліджень безпеки. На сучасному етапі, зважаючи на поточні виклики, стоїть питання перебудови безпекового світопорядку. Як стверджує відома вчена Е. Ротчїлд, формулювання принципів для безпеки нового світу відбувається після багатонаціональних потрясінь; безпека має зміцнюватись таким чином, щоб «переходити» (а) від нації до окремих осіб і (б) від нації до біосфери (екосистема планети); нова політика в сфері безпеки має формуватися на міжнародному рівні, слугуючи основою для вироблення національних політик [20].

Сучасні дослідження з питань безпеки резонують з новими викликами — глокалізаційними (безпека громад), епідеміологічними (санітарно-епідеміологічна безпека), технологічними (цифрова безпека). У синергії проблем економічної і соціальної безпеки актуалізується питання зміцнення міграційної безпеки. Міграція в умовах високої ін-

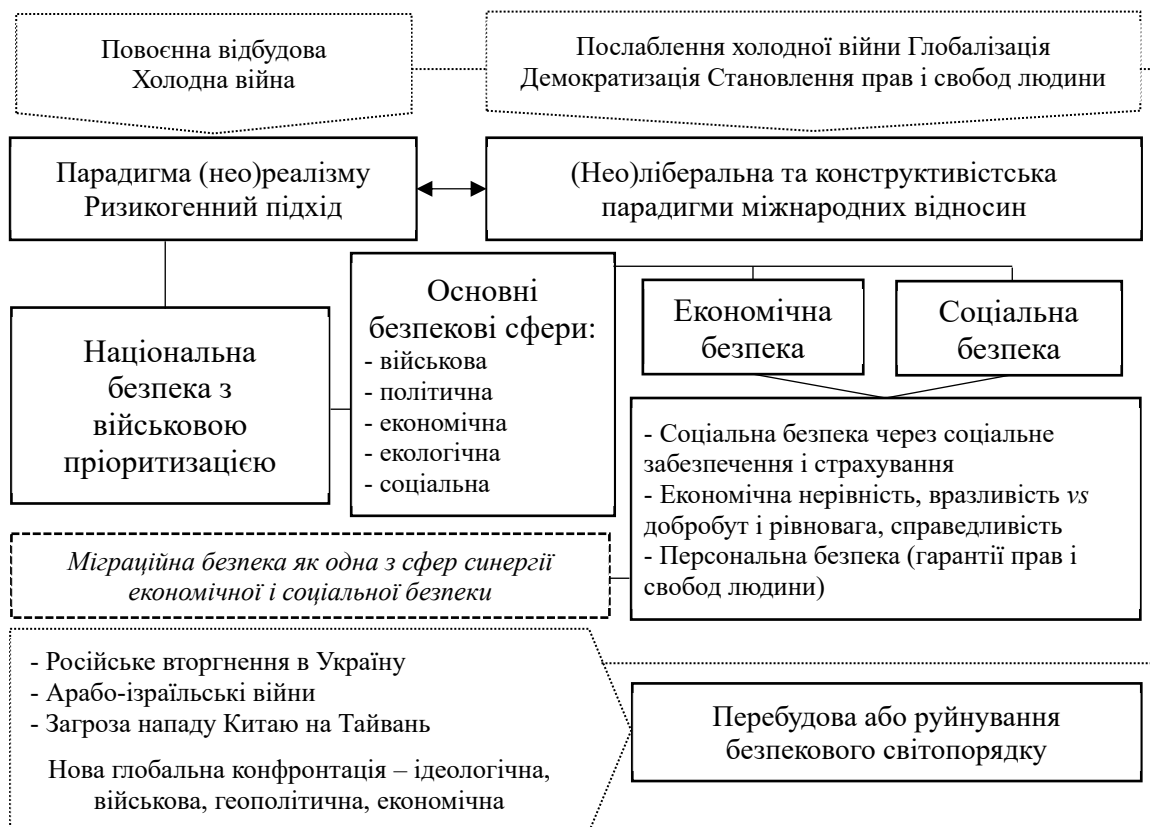

Рис. 1. Еволюція проблематики безпеки у наукових дослідженнях
Джерело: узагальнено автором

тенсивності має вагомий вплив на демографічну ситуацію, суспільство, зайнятість та економіку в цілому. Тому питання міграційної безпеки є надактуальним напрямом дослідження безпеки.

Дослідження міграційної безпеки потребують якісної методології з поєднанням ідей безпекології та міграціології. У науково-прикладному дискурсі щодо розуміння міграційної безпеки переважає ризикогенний підхід. Тому міграційну безпеку доцільно розглядати з позиції стійкості/вразливості усіх сторін та учасників міграційного процесу до ризиків і загроз, що можуть виникати в різних сферах суспільного життя — політичній, економічній, соціальній, інформаційній та ін.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, системні дослідження безпеки в світовій науці беруть початок з 50х років ХХ століття. Їх основні положення виокремили науку безпекологію. Ретроспективний аналіз цитованих та авторитетних іноземних наукових праць з питань безпеки підтвердив, що безпекову проблематику можна умовно поділити на два підходи — «військовий», що акцентує на питаннях національної безпеки з розбудовою військово-оборонної системи,

та «невійськовий», що піднімає питання зміцнення безпеки в соціальній, економічній, культурній, політичній та інших сферах. «Військові» акценти актуалізують неореалістську парадигму та ризикогенний підхід наукових досліджень, «невійськові» — неоліберальну та конструктивістську парадигми міжнародних відносин.

З послабленням холодної війни, в умовах економічного відновлення, глобалізації й прогресивізації людства поширились «невійськові» ідеї щодо зміцнення безпеки. Значно розвинулись проблемні напрями економічної і соціальної безпеки, що піднімають питання соціального забезпечення й страхування, економічної нерівності й вразливості, персональної безпеки через гарантії прав і свобод людини. У синергії соціальної й економічної безпеки вирізняється міграційна сфера, що піднімає питання міграційної безпеки. Міграційна безпека стає надактуальним об'єктом науково-прикладних досліджень для українських реалій та з поверненням до військових та ризикогенних аспектів зміцнення безпеки. Тому в подальших дослідженнях автора буде продовжено вивчення ретроспективи методології безпеки у міграційній сфері.

Література

1. Lippmann W. *U. S. Foreign Policy: Shield of the Republic*. Boston: Little Brown and Company, 1943. 177 p.
2. Morgenthau H. J. The Primacy of the National Interest. *The American Scholar*. 1949. Vol. 18, № 2. P. 207–212. URL: <https://www.jstor.org/stable/41205156> (дата звернення: 01.10.2024).
3. Huntington S. P. *The clash of civilizations? The new social theory reader*. Routledge, 2nd Edition. 2020. 464 p.
4. Wolfers A. “National Security” as an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly*. 1952. Vol. 67, No. 4. P. 481–502. <https://doi.org/10.2307/2145138>.
5. Kissinger H. *Diplomacy*. New York: Simon & Schuster, 1994. 912 p.
6. Romm J. J. *Defining National Security: The Nonmilitary Aspects*. Pew Project on America’s Task in a Changed World (Pew Project Series). Council on Foreign Relations, 1993. 122 p.
7. Buzan B., Wæver O., de Wilde J. *Security: A New Framework for Analysis*. London, 1998. 240 p.
8. Luciani G. The Economic Content of Security. *Journal of Public Policy*. 1988. No. 8(2). P. 151–173. <https://doi.org/10.1017/S0143814X00006966>.
9. Kahler M. Economic security in an era of globalization: definition and provision. *The Pacific Review*. 2004. № 17(4). P. 485–502. <https://doi.org/10.1080/0951274042000326032>.
10. Cable V. What is international economic security? *International Affairs*. 1995. Vol. 71, Issue 2. P. 305–324. <https://doi.org/10.2307/2623436>.
11. Hacker J. S. et al. The economic security index: A new measure for research and policy analysis. *Review of Income and Wealth*. 2014. № 60. <https://doi.org/10.1111/roiw.12053>.
12. Dynan K. Changing Household Financial Opportunities and Economic Security. *The Journal of Economic Perspectives*. 2009. Vol. 23, No. 4. P. 49–68. <https://doi.org/110.1257/jep.23.4.49>.
13. Sen A. *On economic inequality*. OUP Catalogue, Oxford University Press, 1973.
14. Thorbecke E., Charumilind C. Economic Inequality and Its Socioeconomic Impact. *World Development*. 2002. Vol. 30, Issue 9. P. 1477–1495. [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(02\)00052-9](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(02)00052-9).
15. Feldstein M. Social Security, Induced Retirement, and Aggregate Capital Accumulation. *Journal of Political Economy*. 1974. Vol. 82, No. 5. P. 905–926. URL: <http://www.jstor.org/stable/1829174> (дата звернення: 01.10.2024).
16. Diamond P. Social security. *American Economic Review*. 2004. No. 94.1. P. 1–24. <https://doi.org/10.1257/000282804322970670>.
17. Alkire S. *A Conceptual Framework for Human Security*. CRISE (Department of International Development, University of Oxford), 2003. 53 p.

18. Kaldor M., Selchow S. Human Security: A New Strategic Narrative for Europe. *International Affairs*. 2007. Vol. 83, No. 2. P. 273–288. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2346.2007.00618.x>.
19. King G., Murray C. Rethinking human security. *Political science quarterly*. 2001. Vol. 116, No. 4. P. 585–610. <https://doi.org/10.2307/798222>.
20. Rothschild E. What Is Security? *Daedalus*. 1995. Vol. 124, No. 3. P. 53–98. URL: <http://www.jstor.org/stable/20027310> (дата звернення: 01.10.2024).

References

1. Lippmann, W. (1943). *U.S. Foreign Policy: Shield of the Republic*. Boston: Little Brown and Company.
2. Morgenthau, H.J. (1949). The Primacy of the National Interest. *The American Scholar*, 18(2), 207–212.
3. Huntington, S.P. (2020). *The clash of civilizations? The new social theory reader*. Routledge, 2nd Edition.
4. Wolfers, A. (1952). “National Security” as an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly*, 67(4), 481–502.
5. Kissinger, H. (1994). *Diplomacy*. New York: Simon & Schuster.
6. Romm, J.J. (1993). *Defining National Security: The Nonmilitary Aspects*. Pew Project on America’s Task in a Changed World (Pew Project Series). Council on Foreign Relations.
7. Buzan, B., Wæver, O., & de Wilde J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. London.
8. Luciani, G. (1988). The Economic Content of Security. *Journal of Public Policy*, 8(2), 151–173.
9. Kahler, M. (2004). Economic security in an era of globalization: definition and provision. *The Pacific Review*, 17(4), 485–502.
10. Cable, V. (1995). What is international economic security? *International Affairs*, 71(2), 305–324.
11. Hacker, J. S. et al. (2014). The economic security index: A new measure for research and policy analysis. *Review of Income and Wealth*, 60.
12. Dynan, K. (2009). Changing Household Financial Opportunities and Economic Security. *The Journal of Economic Perspectives*, 23(4), 49–68.
13. Sen, A. (1973). *On economic inequality*. OUP Catalogue, Oxford University Press.
14. Thorbecke, E., & Charumilind, C. (2002). Economic Inequality and Its Socioeconomic Impact. *World Development*, 30(9), 1477–1495.
15. Feldstein, M. (1974). Social Security, Induced Retirement, and Aggregate Capital Accumulation. *Journal of Political Economy*, 82(5), 905–926.
16. Diamond, P. (2004). Social security. *American Economic Review*, 94.1, 1–24.
17. Alkire, S. (2003). *A Conceptual Framework for Human Security*. CRISE (Department of International Development, University of Oxford).
18. Kaldor, M., & Selchow, S. (2007). Human Security: A New Strategic Narrative for Europe. *International Affairs*, 83(2), 273–288.
19. King, G., & Murray, C. (2001). Rethinking human security. *Political science quarterly*, 116(4), 585–610.
20. Rothschild, E. (1995). What Is Security? *Daedalus*, 124(3), 53–98.